

Seksuele integriteit in sport- en bewegcontexten

Lichamelijk contact, kleedkamers binnen gaan (of niet), seksuele en genderdiversiteit, seksueel getinte opmerkingen en gebaren; hoe gaan we hier integer mee om, zodat iedereen zich veilig voelt en met plezier kan bewegen?

TEKST ESTHER VAN DER STEEG E.A.

Veilig in de klas

'Veilig in de klas' luidde de slogan van de boot van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (OCW) op de Canal Parade tijdens de gay pride dit jaar. De jury riep de Onderwijsboot uit tot boot met het beste statement. Dat roept de vraag op hoe het zit met de veiligheid van lesbische, homo-, biseksuele en transgender (LHBT) leerlingen in de les lichamelijke opvoeding (LO). Een andere kwestie omtrent veiligheid gaat over gewenst en ongewenst gedrag. Hoe ervaren leerlingen dat binnen de LO-context?

De keerzijde van deze angst en de daarmee samenhangende focus op zelfbehoud is dat het de veiligheid van leerlingen niet ten goede komt

Uit recent onderzoek blijkt dat bijna drie van de tien LHBT-leerlingen kleedkamers (28,7%) en de les LO (27,3%) vermijden omdat ze zich er onveilig of ongemakkelijk voelen (Pizmony-Levi, 2018). Ander onderzoek laat zien dat VO-leerlingen in het algemeen, niet specifiek LHBT, zich soms onveilig voelen in de les LO vanwege niet-functioneel aanraken en het ongewenst binnentreden van de kleedkamer (Timmerman, Bajema & Bonink, 2002).

En *last but not least*: Hoe veilig voelen LO-docenten zich? Als je zelf LO-docent bent, zul je het waarschijnlijk herkennen: de angst - van hoofdzakelijk mannelijke docenten - om beschuldigd te worden van ongewenst gedrag door (ouders van) leerlingen (Nurse,

2018; Parent & Demers, 2011). De #MeToo-getuigenissen, het onderzoek van commissie De Vries en de media-aandacht voor seksueel misbruik in de sport en op school hebben deze angst eerder versterkt dan verminderd. Een deel van de LO-docenten is door de angst terughoudend geworden met een technische *hands-on* aanwijzing, een motiverend schouderklopje en een troostende knuffel. De keerzijde van deze angst en de daarmee samenhangende focus op zelfbehoud is dat het de veiligheid van leerlingen niet ten goede komt (Nurse, 2018) en het werkplezier kan aantasten. Deze docenten missen mogelijk signalen om slachtoffers van intimidatie of misbruik te identificeren en hulp te bieden (Nurse, 2018). Dit kan gaan om misbruik of intimidatie door volwassenen of door (mede)leerlingen.

Kortom, zowel leerlingen als LO-docenten hebben behoefte aan handvatten bij integer omgaan met lichamelijkheid, seksuele en genderdiversiteit en seksueel gedrag. De commissie De Vries, die onderzoek deed naar seksuele intimidatie en misbruik in de sport, pleit voor aandacht voor seksuele integriteit in sport- en bewegopleidingen, zodat angst plaats maakt voor gevoelens van competentie en zelfvertrouwen (De Vries, Ross-van Dorp & Myjer, 2017). Maar wat is dat precies: seksuele integriteit? En wat verstaan praktijkexperts die er dagelijks mee te maken hebben eronder? Deze vragen zijn aanleiding geweest voor een onderzoek naar seksuele integriteit in de context van sport en bewegen.

LO-docenten en -studenten

In totaal hebben 77 praktijkexperts hun mening gegeven tijdens dit onderzoek. Deelnemende LO-docenten kwamen uit het voortgezet onderwijs, beroepsopvoeding

en primair onderwijs. De studenten LO die deelnamen, hadden allemaal stage-ervaring. Consensus is bereikt over de volgende definitie: Seksuele integriteit in sport- en beweegcontexten is *bewust, respectvol en verantwoordelijk omgaan met het eigen en andermans lichaam, opvattingen, relaties en gedrag met betrekking tot seksualiteit en gender, met het doel bij te dragen aan plezier, ontwikkeling, weerbaarheid en veiligheid van (jonge) mensen in de sport en LO*. Integriteit draait om bewust, respectvol en verantwoordelijk denken en handelen. Deze drie aspecten staan uitgewerkt in de eerste kolom van tabel 1. De seksuele aspecten staan in dezelfde tabel in de eerste rij. Tegen elkaar uitgezet zijn er negen elementen van seksuele integriteit te onderscheiden, zie tabel 1.

Seksuele integriteit in de praktijk

Om seksuele integriteit praktisch betekenis te geven, schetsen we hieronder drie dilemma's. Deze worden gevolgd door een voorbeeld van seksueel integer handelen, met tussen haakjes het bijhorende elementen uit tabel 1.

Dilemma 1: Troosten

Suus van 12 jaar doet fanatiek mee tijdens de les LO. Ze krijgt een bal onverwachts tegen haar hoofd. Ze heeft pijn en huilt. De jonge LO-docent twijfelt of hij in deze situatie een troostende hand op haar schouder zal leggen. De LO-docent gaat na of het een passende situatie is om haar aan te raken. Dat is het, want deze leerling heeft troost nodig en het betreft geen één-op-één-situatie (element 1). Hij legt zijn hand op haar schouder (element 7) en vraagt of het gaat en wat ze nodig heeft (element 4). Hij let daarbij op haar verbale en non-verbale reactie (element 1). Suus voelt zich gezien en gesteund. In een volgend sectieoverleg brengt de LO-docent deze casus in,

omdat hij twijfel had gevoeld (element 4). Ze komen samen tot de conclusie dat hij in deze situatie een goede afweging heeft gemaakt en gehandeld heeft in het belang van de leerling (element 7).

Dilemma 2: Verliefd

Toby is 13 jaar en is verliefd op Jesse. Hij merkt tijdens de les LO dat als iemand een fout maakt tijdens een spel, er op diegene gereageerd wordt met 'homo!' door medeleerlingen. Toby begrijpt daaruit dat homo-zijn iets negatiefs is en schaamt zich voor zijn gevoelens voor Jesse. De LO-docent heeft het ook gehoord en realiseert zich dat deze uiting van homonegativiteit een onveilige sfeer creëert voor leerlingen, en LHBT-leerlingen in het bijzonder (element 2). Tijdens een rustig moment spreekt hij met zijn leerlingen over het elkaar noemen van 'homo' bij een mislukte actie (element 5). Ze zijn het erover eens: of je homo, hetero of bi bent, het zegt niets over je sportieve kwaliteiten. En bovendien, verliefd zijn op een jongen is net zo prima als verliefd zijn op een meisje. In een volgend sectieoverleg vertelt deze LO-docent hierover en vraagt of collega's ook homonegativiteit signaleren in hun klassen (element 8). Hij stimuleert zo zijn collega's om sensitief te zijn voor uitingen van homonegativiteit (element 2), er tegen op te treden en proactief te benadrukken dat iedereen oké is, of je nou op jongens of meiden valt (element 8). Toby voelt zich gesteund door zijn docent. "Gelukkig vindt hij het normaal dat jongens verliefd kunnen worden op jongens."

Dilemma 3: Complimentje

De LO-docent geeft een compliment over het nieuwe sportbroekje van Yasmin. Dat was niet flirterig of 'fout' bedoeld, maar het kwam wel zo over bij Yasmin. Yasmin en medeleerlingen

Tabel 1: Negen elementen van seksuele integriteit ▼

Integriteit ↓ / Seksualiteit →	Lichaam en lichamelijkeheid	Seksuele en gendernormen en overtuigingen	Seksueel gedrag en seksuele relaties
(Zelf)bewustzijn & sensitiviteit	1. Kritisch reflecteren op aanraken en privacy. Gevoelig zijn voor signalen van ongemak of onveiligheid m.b.t. aanraken en privacy.	2. Kritisch reflecteren op geuite seksuele en gendernormen. Gevoelig zijn voor signalen van ongemak of onveiligheid m.b.t. geuite seksuele en gendernormen.	3. Kritisch reflecteren op seksueel (op te vatten) gedrag en seksuele relaties. Gevoelig zijn voor signalen van <i>grooming</i> , ongemak of onveiligheid m.b.t. seksueel gedrag en seksuele relaties.
Dialogo & duidelijkheid creëren	4. Afstemmen en afspraken maken over wat al dan niet gewenst en acceptabel gedrag is t.a.v. aanraken en privacy.	5. Afstemmen en afspraken maken over wat al dan niet bijdraagt aan een sfeer waarin een ieder zichzelf mag en kan zijn.	6. Afstemmen en afspraken maken over wat al dan niet gewenst en acceptabel is t.a.v. seksueel (op te vatten) gedrag en seksuele relaties.
Oprechtheid, verantwoordelijkheid nemen & ethisch handelen	7. Geen dubbele agenda hebben als het gaat om aanraken en privacy, maar het welzijn en de ontwikkeling van sporters centraal stellen en daar in woord en daad aan bijdragen.	8. In woord en daad bijdragen aan een sfeer waarin een ieder zichzelf mag en kan zijn.	9. In woord en daad bijdragen aan de veiligheid en weerbaarheid van leerlingen m.b.t. <i>grooming</i> , seksueel (op te vatten) gedrag en seksuele relaties.

praten verder in de kleedkamer, of dat compliment nou oké was of niet.

De LO-docent merkt aan de reactie van Yasmin dat zijn compliment niet goed ontvangen werd (element 3). Hij spreekt haar op een rustig moment aan om te checken of zijn observatie klopte (element 6) en maakt zijn excuses (element 9). Hij vertelt ook dat het niet zijn

Want seksualiteit is onderdeel van ieder mens, hoe jong ook.

bedoeling was om haar ongemakkelijk te doen voelen (element 6). Yasmin is blij dat de docent er even op terug kwam, want het zat haar niet lekker. Maar nu is het uitgesproken en goed gemaakt.

Competenties

Wat betreft competenties met betrekking tot seksuele integriteit, vonden praktijkexperts het volgende. Zij menen dat LO-docenten positief en respectvol gedrag van leerlingen moeten stimuleren, zich bewust moeten zijn van hun eigen grenzen en die van leerlingen, en als onacceptabel seksueel gedrag zich voordoet, zij daar adequaat op moeten reageren. Ook vinden praktijkexperts dat jongeren iets te leren hebben als het gaat om seksuele integriteit, namelijk leren reflecteren op het hoe en waarom van lichamelijk contact, bewust omgaan met eigen grenzen en die van de ander, en zichzelf en de ander aan de afgesproken regels houden.

Conclusies en aanbevelingen

We willen een impuls geven aan het erkennen van seksuele integriteit als beroepscompetentie en pedagogische taak van sport- en beweegprofessionals enerzijds, en als ontwikkeltaak van jongeren in sport- en beweegsituaties anderzijds. Belangrijk is daarbij het uitgangspunt dat seksuele integriteit te leren is, en niet een kwestie is van aanleg.

De kans op valse beschuldigingen is zeer klein; onderzoek toont aan dat minder dan 5 procent van de beschuldigingen geuit door kinderen en jongeren in zowel de algemene bevolking als in de jeugdsporten vals zijn (Pépin-Gagné & Parent, 2016). Sterker nog, het *niet* praten over misbruik en intimidatie is een veel groter probleem. Er wordt heel veel in stilte geleden door kinderen en jongeren, doordat ze misbruik en intimidatie niet durven melden. Meestal uit angst om niet geloofd te worden. LO-studenten zouden tijdens hun opleiding competenties moeten verwerven om deze problematiek het hoofd te bieden. De uitwerking van seksuele

integriteit in dit artikel biedt een taal om niet alleen te praten over het voorkómen en melden van leed, maar ook handvatten om positief gedrag te stimuleren waar het gaat om lichamelijk contact, seksuele en genderdiversiteit en seksueel gedrag. Seksuele integriteit draagt ons inziens bij aan een *consent culture*, waarbij reflectie, afstemming en ethisch handelen centraal staan. ALO's zouden de angst van LO-docenten over valse beschuldigingen van ongewenst gedrag moeten erkennen en bij de wortel aanpakken. We roepen LO-secties, ALO's en sport- en beweegopleidingen op om seksuele integriteit te agenderen in beleid respectievelijk curricula. Want seksualiteit is onderdeel van ieder mens, hoe jong ook. En daar moeten we niet voorzichtig, onachtzaam of angstig mee omgaan, maar competent. Tenslotte een hartenkreet gericht aan LO-secties, de KVLO en ALO's: hang de regenboogvlag uit, sta samen op een boot op de gay pride in 2020, en maak bovenal écht werk van LHBT-veiligheid. Zodat iedereen zich veilig voelt op school, óók in de kleedkamers en de les LO.

Een uitgebreider artikel over het onderzoek kun je lezen op de KVLO-website. Dit onderzoek is gedaan met steun van het Fonds Wetenschappelijk Onderzoek Seksualiteit.

Over de auteurs

- Esther van der Steeg is consultant seksuele gezondheid NVVS en gedragswetenschapper. Zij werkte jarenlang als docent Sociale Wetenschappen op de Calo. Nu werkt zij als onderzoeker, hulpverlener en docent op het terrein van seksuele gezondheid.
- Nicolette Schipper-Van Veldhoven is lector Sportpedagogiek aan Hogeschool Windesheim. Ze is tevens programmamanager Onderzoek en Innovatie bij NOC*NSF.
- Marianne Cense werkt als senior onderzoeker bij Rutgers, kenniscentrum seksualiteit. Haar specialisme is kwalitatief onderzoek naar seksualiteit en seksueel grensoverschrijdend gedrag.
- Tina Bellemans is een voormalig topsportster in karate en zet zich in om vechtsporttrainers op te leiden in België. Daarnaast is ze docent bij de bachelor- en masteropleiding Psychomotorische Therapie van Hogeschool Windesheim.
- Kristine De Martelaer werkt aan de Vrije Universiteit Brussel, faculteit Lichamelijke Opvoeding en Kinesitherapie, en is verbonden aan de vakgroep Bewegings- en Sportwetenschappen. In Nederland is ze bijzonder hoogleraar binnen de bijzondere leerstoel Pedagogiek en Onderwijskunde van LO.

Referenties

- De Vries, K., Ross-van Dorp, C., & Myjer, E. (2017). *Rapport van de onderzoekscommissie seksuele intimidatie en misbruik in de sport*. Nieuwegein: Arko Sports Media. Geraadpleegd van: <https://www.nocnsf.nl/grensoverschrijdendgedrag/onderzoekscommissie-seksuele-intimidatie-en-misbruik-in-de-sport>
- Nurse, A. M. (2018). Coaches and child sexual abuse prevention training: Impact on knowledge, confidence, and behavior. *Children and Youth Services Review*, 88, 395-400.
- Parent, S., & Demers, G. (2011). Sexual abuse in sport: A model to prevent and protect athletes. *Child Abuse Review*, 20(2), 120-133.
- Pépin-Gagné, J., & Parent, S. (2016). Coaching, touching, and false allegations of sexual abuse in Canada. *Journal of sport and social issues*, 40(2), 162-172.
- Pizmony-Levy, O. (2018). *The 2018 Dutch national school climate survey report*. New York: Teachers College Press.
- Timmerman, G., Bajema, C., & Bonink, M. (2002). *Seksuele intimidatie op school*. Assen: Van Gorcum.

Contact

info@seksuelegezondheidsvoert.nl

Kernwoorden

seksueel, integriteit, gender